

TITLUL I

CONSIDERAȚII GENERALE PRIVIND RELAȚIILE DE FAMILIE. UNIUNEA CONSENSUALĂ (CONCUBINAJUL)

CAPITOLUL I

CONSIDERAȚII GENERALE PRIVIND RELAȚIILE DE FAMILIE

Secțiunea 1 *Aspecte sociologice și juridice privind familia*

1. FAMILIA¹ – FENOMEN SOCIAL²

Apariția și
evoluția
familiei

Relațiile sociale sunt legături între oameni, care se stabilesc în procesul activității lor comune, materiale și spirituale.

O componentă importantă a acestora o constituie relațiile de familie.

„Celulă socială” care unește persoane determinate, familia a apărut într-o anumită etapă a dezvoltării societății umane.

În condițiile cetii primitive, când raporturile sexuale dintre oameni nu erau reglementate, familia încă nu exista.

În paleoliticul mijlociu a apărut „familia pe grupe”, urmare a „căsătoriei pe grupe”. Caracteristic acestei familii era faptul că toate femeile unei ginți erau, în chip virtual, soțiile tuturor bărbaților dintr-o altă gintă.

Evoluția familiei a urmat cursul restrângerii continue a cercului persoanelor care participau la relațiile conjugale, prin interzicerea căsătoriei între generația părinților și cea a copiilor, între frații și surorile care aveau aceeași mamă etc.

Conviețuirea episodică a anumitor perechi, apărută în cadrul „căsătoriei pe grupe”, a dus la „căsătoria-pereche” și la corespondentul acesteia: „familia-pereche”. În aceste forme de familie, filiația era matrilineară (matriarhat).

Matriarhatul se datora rolului economic activ al femeilor și relațiilor conjugale din acea vreme, care îngăduiau să fie cunoscută precis doar mama copilului. Totodată, matriarhatul se caracteriza prin relații de egalitate între sexe.

¹ Termenul „familie” provine din latinescul „*familia(ae)*”, care semnifică totalitatea membrilor unei ginți.

J.J. Rousseau era de părere că familia este „cea mai veche dintre toate societățile și singura naturală” (A se vedea A. Pricopi, *Dreptul familiei*, Ed. Lumina Lex, București, 2004, p. 7 și urm.).

² Filipescu, A.I. Filipescu, *Tratat de dreptul familiei*, ed. a 6-a, *op. cit.*, p. 1; A. Pricopi, *op. cit.*, p. 11 și urm.; A. Corhan, *Dreptul familiei – Teorie și practică*, Ed. Lumina Lex, București, 2001, p. 37 și urm.

În condițiile accentuării rolului economic al bărbaților, al dezvoltării forțelor de producție și al trecerii de la matriarhat la patriarhat, a apărut „familia patriarhală” și, odată cu ea, monogamia.

Filiația¹ a început să fie patrilineară (patriarhat), statornicindu-se puterea bărbatului asupra soției și a copiilor.

Familia patriarhală a condus la apariția familiei mici, în condițiile destrămării comunei primitive și ale începutului afirmării proprietății private.

Familia monogamă satisfăcea dominația bărbatului, ca proprietar privat, și procrearea de copii cu paternitate certă, care să-i moștenească averea. Astfel, familia devenea și „celulă economică” a societății.

Evoluția socială ulterioară și-a pus amprenta și asupra acestui nucleu social elementar, familia având caracter istoric.

Înțeleasă ca fenomen social, familia reprezintă o formă de relații sociale. Ea este fundamentul societății și poate lua naștere:

a) prin căsătorie (care constituie, prin excelență, faptul creator al familiei)²;

b) prin filiație (rudenia firească);

c) prin adopție (rudenia civilă).

Încheierea logodnei – în condițiile art. 266 și urm. C. civ. – nu conduce la apariția unei familii.

Din familie fac parte soții și copiii lor³, precum și, uneori, alte persoane între care există legături de rudenie.

Constituie o familie chiar soții singuri, fără copii, ori, după caz, părințele necăsătorit și copilul (copiii) său (săi).

Tot familie există și în cazul celor care conviețuiesc în fapt și au împreună copii ori în situația persoanei necăsătorite care adoptă un copil.

2. FAMILIA – DEFINIRE SOCIOLOGICĂ ȘI JURIDICĂ

Definirea familiei comportă dificultăți determinate, în primul rând, de faptul că ea constituie obiect de studiu pentru mai multe discipline (dreptul, sociologia, istoria, filosofia, psihologia, medicina, biologia etc.), iar în al doilea rând, pentru că legiuitorul este inconsecvent, dând accepțiuni diferite – în diverse acte normative – noțiunii de „familie”⁴.

Sociologii definesc familia în mod diferit, fiecare punând accentul pe unul sau mai multe aspecte privind structura, funcțiile și caracteristicile familiei.

¹ Adică legătura de rudenie între copil și părinte.

² I. Imbrescu, *Tratat de dreptul familiei. Familia. Protecția copilului. Elemente de stare civilă. Curs de teorie și practică*, Ed. Lumina Lex, București, 2006, p. 27.

³ Aceasta este sensul restrâns al noțiunii de „familie” (A se vedea C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil roman*, (Restitutio), Ed. All Beck, București, 1996, vol. I, p. 182.

⁴ A. Bacaci, C. Hageanu, V. Dumitrache, *Dreptul familiei*, Ed. All Beck, București, 1999, p. 1; T. Bodoașcă, *Contribuții la definirea juridică a familiei și la stabilirea conținutului acesteia*, în *Dreptul* nr. 12/2004, p. 123 și urm.

Sociologii fac vorbire de „familia simplă” sau „familia nucleu” („nucleară”) – formată din părinți și copiii lor necăsătoriți – și „familia extinsă” sau „largă” – compusă și din alte persoane.

În raport de numărul de căsătorii, „familia monogamă” (întemeiată pe o singură căsătorie) se deosebește de „familia bigamă” (ce are la bază două căsătorii) și, respectiv, „familia poligamă” (în care există mai mult de două căsătorii).

După cum s-a arătat mai sus¹, căsătoria multiplă îmbracă forma poli-gamiei, care, la rândul său, se împarte în poliginie (căsătorie întâlnită la unele popoare de religie mahomedană, în care un bărbat are dreptul să se căsătorească, în același timp, cu mai multe femei) și poliandriei (formă de căsătorie întâlnită la unele triburi primitive, în care o femeie poate să se căsătorească, în același timp, cu mai mulți bărbați).

Sunt utilizate și alte criterii pentru clasificări, cum ar fi, de exemplu, cel al locuinței ori cel al îndeplinirii funcțiilor².

Din punct de vedere sociologic, familia desemnează grupul de persoane unite prin căsătorie, filiație sau rudenie, care se caracterizează prin comunitate de viață, interese și înțajutorare³.

Între cei care formează familia există relații de familie. Configurația acestor relații este complexă, fiind determinată de aspecte morale, psihologice, fiziologice, economice ș.a.⁴.

Numeroase reglementări internaționale și interne urmăresc protejarea și consolidarea familiei și a vieții de familie. Mai mult, dreptul la viața privată și de familie este consacrat ca un drept fundamental al omului. Astfel, potrivit art. 8 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale⁵:

„1. Orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului său și a corespondenței sale.

2. Nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acest amestec este prevăzut de lege și dacă constituie o măsură care, într-o societate democratică, este necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protejarea sănătății sau a moralei, ori protejarea drepturilor și libertăților altora”.

Tot în Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, art. 12 prevede dreptul bărbatului și al femeii care au împlinit vârsta stabilită de lege de a se căsători și de a întemeia o familie. De asemenea, art. 9 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene⁶

¹ A se vedea *supra*, Titlul I, Capitolul I, Secțiunea 1.1.

² După acesta din urmă, distingându-se între „familia normală” și cea „anormală”.

³ A. Stănoiu, M. Voinea, *Sociologia familiei*, Tipografia Universității București, 1983, p. 5 și urm.

⁴ I.P. Filipescu, A.I. Filipescu, *op. cit.*, p. 1.

⁵ Adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950, ratificată de România prin Legea nr. 30/1994, publicată în M. Of. nr. 135 din 31 mai 1994.

⁶ Semnată la 7 decembrie 2000 și intrată în vigoare la 1 decembrie 2009.

Relațiile de familie

Protecția internațională a relațiilor de familie

În condițiile accentuării rolului economic al bărbaților, al dezvoltării forțelor de producție și al trecerii de la matriarhat la patriarhat, a apărut „familia patriarhală” și, odată cu ea, monogamia.

Filiația¹ a început să fie patriliniară (patriarhat), statornicindu-se puterea bărbatului asupra soției și a copiilor.

Familia patriarhală a condus la apariția familiei mici, în condițiile destrămării comunei primitive și ale începutului afirmării proprietății private.

Familia monogamă satisfăcea dominația bărbatului, ca proprietar privat, și procrearea de copii cu paternitate certă, care să-i moștenească averea. Astfel, familia devenea și „celulă economică” a societății.

Evoluția socială ulterioară și-a pus amprenta și asupra acestui nucleu social elementar, familia având caracter istoric.

Înțelesă ca fenomen social, familia reprezintă o formă de relații sociale. Ea este fundamentul societății și poate lua naștere:

a) prin căsătorie (care constituie, prin excelență, faptul creator al familiei)²;

b) prin filiație (rudenia firească);

c) prin adopție (rudenia civilă).

Încheierea logodnei – în condițiile art. 266 și urm. C. civ. – nu conduce la apariția unei familii.

Din familie fac parte soții și copiii lor³, precum și, uneori, alte persoane între care există legături de rudenie.

Constituie o familie chiar soții singuri, fără copii, ori, după caz, părințele necăsătorit și copilul (copiii) său (săi).

Tot familie există și în cazul celor care conviețuiesc în fapt și au împreună copii ori în situația persoanei necăsătorite care adoptă un copil.

2. FAMILIA – DEFINIRE SOCIOLOGICĂ ȘI JURIDICĂ

Definirea familiei comportă dificultăți determinate, în primul rând, de faptul că ea constituie obiect de studiu pentru mai multe discipline (dreptul, sociologia, istoria, filosofia, psihologia, medicina, biologia etc.), iar în al doilea rând, pentru că legiuitorul este inconsecvent, dând accepțiuni diferite – în diverse acte normative – noțiunii de „familie”⁴.

Sociologii definesc familia în mod diferit, fiecare punând accentul pe unul sau mai multe aspecte privind structura, funcțiile și caracteristicile familiei.

Izvoarele
familiei

Componenta
familiei

Precizare
prealabilă

Definirea
sociologică a
familiei

¹ Adică legătura de rudenie între copil și părinte.

² I. Imbrescu, *Tratat de dreptul familiei. Familia. Protecția copilului. Elemente de stare civilă. Curs de teorie și practică*, Ed. Lumina Lex, București, 2006, p. 27.

³ Aceasta este sensul restrâns al noțiunii de „familie” (A se vedea C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil roman*, (Restitutio), Ed. All Beck, București, 1996, vol. I, p. 182.

⁴ A. Bacaci, C. Hageanu, V. Dumitrache, *Dreptul familiei*, Ed. All Beck, București, 1999, p. 1; T. Bodoască, *Contribuții la definirea juridică a familiei și la stabilirea conținutului acesteia*, în *Dreptul* nr. 12/2004, p. 123 și urm.

Sociologii fac vorbire de „familia simplă” sau „familia nucleu” („nucleară”) – formată din părinți și copiii lor necăsătoriți – și „familia extinsă” sau „largă” – compusă și din alte persoane.

În raport de numărul de căsătorii, „familia monogamă” (întemeiată pe o singură căsătorie) se deosebește de „familia bigamă” (ce are la bază două căsătorii) și, respectiv, „familia poligamă” (în care există mai mult de două căsătorii).

După cum s-a arătat mai sus¹, căsătoria multiplă îmbracă forma poli-gamiei, care, la rândul său, se împarte în poliginie (căsătorie întâlnită la unele popoare de religie mahomedană, în care un bărbat are dreptul să se căsătorească, în același timp, cu mai multe femei) și poliandriei (formă de căsătorie întâlnită la unele triburi primitive, în care o femeie poate să se căsătorească, în același timp, cu mai mulți bărbați).

Sunt utilizate și alte criterii pentru clasificări, cum ar fi, de exemplu, cel al locuinței ori cel al îndeplinirii funcțiilor².

Din punct de vedere sociologic, familia desemnează grupul de persoane unite prin căsătorie, filiație sau rudenie, care se caracterizează prin comunitate de viață, interese și înțajutorare³.

Între cei care formează familia există relații de familie. Configurația acestor relații este complexă, fiind determinată de aspecte morale, psihologice, fiziologice, economice ș.a.⁴.

Numeroase reglementări internaționale și interne urmăresc protejerea și consolidarea familiei și a vieții de familie. Mai mult, dreptul la viața privată și de familie este consacrat ca un drept fundamental al omului. Astfel, potrivit art. 8 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale⁵:

„1. Orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului său și a corespondenței sale.

2. Nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acest amestec este prevăzut de lege și dacă constituie o măsură care, într-o societate democratică, este necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protejarea sănătății sau a moralei, ori protejarea drepturilor și libertăților altora”.

Tot în Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, art. 12 prevede dreptul bărbatului și al femeii care au împlinit vârsta stabilită de lege de a se căsători și de a întemeia o familie. De asemenea, art. 9 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene⁶

¹ A se vedea *supra*, Titlul I, Capitolul I, Secțiunea 1.1.

² După acesta din urmă, distingându-se între „familia normală” și cea „anormală”.

³ A. Stănoiu, M. Voinea, *Sociologia familiei*, Tipografia Universității București, 1983, p. 5 și urm.

⁴ I.P. Filipescu, A.I. Filipescu, *op. cit.*, p. 1.

⁵ Adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950, ratificată de România prin Legea nr. 30/1994, publicată în M. Of. nr. 135 din 31 mai 1994.

⁶ Semnată la 7 decembrie 2000 și intrată în vigoare la 1 decembrie 2009.

Relațiile de familie

Protecția internațională a relațiilor de familie

prevede că dreptul persoanei de a se căsători și de a întemeia o familie sunt garantate de legile naționale care reglementează exercițiul acestor drepturi.

Plecând de la aceste reglementări și de la gradul lor de interpretare în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, în doctrină se vorbește de o veritabilă noțiune „autonomă și supranațională a familiei”¹.

În jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, prin relații de familie se înțeleg, în primul rând, relațiile rezultând din căsătoria între persoane de sex diferit și relațiile dintre soții-părinți și copii, manifestându-se astfel o concepție tradițională cu privire la viața de familie².

Stă mărturie în acest sens faptul că, de exemplu, nu s-a considerat drept o violare a art. 8 refuzul autorităților de a recunoaște, în mod oficial, ca tată al copilului conceput prin metoda inseminării artificiale cu terț donator (IATD) pe partenerului transsexual operat al mamei³.

În cauza *Marckx c. Belgiei*, Curtea a considerat că viața de familie, în sensul art. 8 din Convenție, include cel puțin raporturile dintre rudele apropiate și că respectarea vieții de familie implică, pentru stat, obligația de a acționa astfel încât să permită dezvoltarea normală a acestor raporturi⁴.

În viziunea Curții, noțiunea de viață de familie și-a extins, treptat, conținutul, incluzând și relațiile de familie care există în fapt, ca, de exemplu, în cazul concubinilor⁵.

Este protejată astfel nu numai „familia legitimă” (bazată pe căsătorie), ci și „familia naturală”, inclusiv „familia monoparentală”. Astfel, în cauza *Vermeire c. Belgiei* s-a apreciat că este nelegală excluderea unei nepoate de la succesiunea bunurilor ei pe motiv de caracter „natural” al legăturilor de rudenie⁶. Poate constitui viață de familie și sfera relațiilor dintre unchi și nepot, atrăgând incidența art. 8 din Convenția menționată mai sus⁷.

Într-o altă speță, Curtea a considerat că separarea fraților și plasarea lor departe de domiciliul părinților, combinate cu restricțiile impuse vizitelor acestora, au împiedicat întâlnirile ușoare și regulate ale membrilor familiei și

¹ Fr. Boulanger, *La vie familiale*, în „Droits et libertés fondamentaux”, Paris, Dalloz, 1995, p. 79.

² M. Tomescu, *Dreptul familiei. Protecția copilului*, Ed. All Beck, București, 2005, p. 3.

³ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea din 22 aprilie 2007 (Marea Cameră) pronunțată în cauza *X, Y și Z c. Regatului Unit*, publicată în extras, în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, ed. a 5-a, elaborată de Vincent Berger, Institutul Român pentru Drepturile Omului, București, 2005, pp. 394-396.

⁴ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea din 13 iunie 1979 (Plenul Curții), pronunțată în cauza *Marckx c. Belgiei*, publicată, în extras, în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, ed. a 5-a, *op. cit.*, pp. 383-387.

⁵ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea din 27 octombrie 1994 (Cameră), Seria A nr. 297-C, pronunțată în cauza *Kroon c. Olandei*.

⁶ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea din 29 noiembrie 1991 (Cameră), pronunțată în cauza *Vermeire c. Belgiei*, publicată, în extras, în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, ed. a 5-a, *op. cit.*, pp. 388-389.

⁷ A se vedea Avizul în cauza *Boyle c. Regatului Unit*, anexat la hotărârea din 28 februarie 1994.

au fost în contradicție cu obiectivul final – reunirea familiei, încălcându-se astfel art. 8 din Convenție¹.

Dacă inițial Curtea a considerat că relațiile dintre homosexuali nu sunt relații de familie, ci intră în domeniul dreptului la respect pentru viața privată², ulterior și-a revizuit jurisprudența, considerând că, prin nereglementarea uniunii acestora, se produce o discriminare în raport de cuplul heterosexual³.

Din această perspectivă se făcea distincție între „*obligatia negativă*” a statelor de a se abține de la orice imixtiune în viața privată a individului și inexistența unei „*obligatii pozitive*” a statelor de a consacra căsătoria între persoane de același sex⁴. În prezent, chiar dacă statele nu au obligația să reglementeze căsătoriile între persoane de același sex, ele sunt ținute să asigure protecție juridică acestor uniuni, eventual prin reglementarea parteneriatului civil.

Curtea a mai decis că nu constituie o încălcare a art. 8 din Convenție faptul că unui homosexual i s-a respins cererea de adopție a unui copil⁵.

În cauza Coman-Hamilton c. României⁶, Curtea de Justiție a Uniunii Europene limitează recunoașterea soților din uniunile de același sex exclusiv la dreptul de ședere, definirea familiei rămânând în competența exclusivă a fiecărui stat, iar dreptul Uniunii nu aduce atingere acestei competențe⁷.

În dreptul intern, chiar legea fundamentală recunoaște și protejează dreptul la viața intimă, familială și privată, în art. 26, în următorii termeni:

„(1) *Autoritățile publice respectă și ocrotesc viața intimă, familială și privată.*

(2) *Persoana fizică are dreptul să dispună de ea însăși dacă nu încalcă drepturile și libertățile altora, ordinea publică sau bunele moravuri*”.

¹ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea din 24 martie 1988 (Plenul Curții), pronunțată în cauza *Olsson c. Suediei*, publicată, în extras, în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, ed. a 5-a, *op. cit.*, pp. 401-403.

² Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea din 22 octombrie 1981 (Plenul Curții), pronunțată în cauza *Dudgeon c. Regatului Unit*, publicată, în extras, în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, ed. a 5-a, *op. cit.*, pp. 435-438.

³ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea din 24 iunie 2010, pronunțată în cauza *Schalk și Kopf c. Austria* (<http://hudoc.echr.coe.int-30141/04>).

⁴ M.Th. Meulders-Klein, *La personne. La famille. Le droit*, Bruylant, Bruxelles, 1999, p. 521.

⁵ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea din 26 februarie 2002 (fosta Secție a III-a), pronunțată în cauza *Fretté c. Franței*, publicată, în extras, în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, ed. a 5-a, *op. cit.*, pp. 439-441. Semnalăm faptul că există țări, ca de exemplu, Belgia, unde este permisă adopția de către persoane căsătorite, de același sex.

⁶ Cauza C-673/16, (EU:C:2018:385), având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată de Curtea Constituțională a României prin decizia din 29 noiembrie 2016.

⁷ În acest sens și hotărârile la care se face referire la punctul 37 din această hotărâre (Hotărârea Garcia Alvello, C-148/02, EU:C:2003:539, punctul 25; Hotărârea Maruko, C-267/06, EU:C:2008:179, punctul 59; Hotărârea Grunkin și Paul, C-353/06, EU:C:2008:559, punctul 16).

Relațiile de familie în jurisprudența CJUE

Protecția internă a relațiilor de familie

Art. 48 alin. (1) din legea fundamentală prevede că: „*Familia se întemeiază pe căsătoria liber consimțită între soți, pe egalitatea acestora și pe dreptul și îndatorirea părinților de a asigura creșterea, educația și instruirea copiilor*”.

De asemenea, art. 71 alin. (1) și (2) C. civ. prevede: „(1) Orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private.

(2) Nimeni nu poate fi supus vreunor imixtiuni în viața intimă, personală sau de familie, nici în domiciliul, reședința sau corespondența sa, fără consimțământul său ori fără respectarea limitelor prevăzute la art. 75”¹.

Tot astfel, art. 258 alin. (2) și (3) din același act normativ dispune:

„(2) Familia are dreptul la ocrotire din partea societății și a statului.

(3) Statul este obligat să sprijine, prin măsuri economice și sociale, consolidarea familiei”.

Din cele ce precedă se poate conchide că nu există o relație de condiționare reciprocă între cele două drepturi fundamentale: dreptul la căsătorie și dreptul la întemeierea unei familii, în sensul că cel de-al doilea nu este condiționat de primul. Căsătoria însă naște întotdeauna o familie, indiferent de existența copiilor².

Potrivit unor acte internaționale³, familia este „*elementul natural și fundamental al societății*”.

Multitudinea reglementărilor interne conduce la concluzia potrivit căreia în afara noțiunii de drept comun al familiei (care include fie soții, fie pe aceștia și copiii lor, fie pe toți cei care se găsesc în relații de familie care izvorăsc din căsătorie, rudenie, adopție și relațiile asimilate, sub anumite aspecte, cu cele de familie) există și noțiuni speciale, în diferite domenii, care formează obiectul reglementării unor legi speciale⁴.

De exemplu:

1. Codul penal stabilește pentru infracțiunea de abandon de familie, în art. 378, că relațiile de familie cuprind pe toți cei între care există obligația legală de întreținere. De asemenea, art. 177 din același Cod prevede că:

¹ Potrivit art. 75 C. civ.:

„(1) Nu constituie o încălcare a drepturilor prevăzute în această secțiune atingerile care sunt permise de lege sau de convențiile și pactele internaționale privitoare la drepturile omului la care România este parte.

(2) Exercițarea drepturilor și libertăților constituționale cu bună-credință și cu respectarea pactelor și convențiilor la care România este parte nu constituie o încălcare a drepturilor prevăzute în prezenta secțiune”.

² A se vedea M. Avram, *Drept civil. Familia, op. cit.*, p. 6.

³ A se vedea art. 16 alin. (3) din Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată și proclamată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția nr. 217 A (III) din 10 decembrie 1948 și art. 10 alin. (1) din Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, adoptat de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 16 decembrie 1966, ratificat de România prin Decretul nr. 212/1974, publicat în B. Of. nr. 146 din 20 noiembrie 1974.

⁴ Pentru distincția „conținutul de drept comun, conținutul extins și conținutul restrâns al familiei”, a se vedea T. Bodoașcă, *Dreptul familiei, op. cit.*, pp. 10-26.

Relația dintre
dreptul la
căsătorie și
dreptul la
întemeierea
unei familii

Definirea
juridică a
familiei

Noțiunea de
familie în
dreptul intern

„(1) Prin membru de familie se înțelege:

- a) ascendenții și descendenții, frații și surorile, copiii acestora, precum și persoanele devenite prin adopție, potrivit legii, astfel de rude;
- b) soțul;

c) persoanele care au stabilit relații asemănătoare aceloră dintre soți sau dintre părinți și copii, în cazul în care conviețuiesc.

(2) Dispozițiile din legea penală privitoare la membru de familie, în limitele prevăzute în alin. (1) lit. a), se aplică, în caz de adopție, și persoanei adoptate ori descendenților acesteia în raport cu rudele firești¹.

2. Legea nr. 18/1991 (Legea fondului funciar) stabilește: „Prin familie se înțelege soții și copiii necăsătoriți, dacă gospodăresc împreună cu părinții lor”¹.

3. Legea nr. 114/1996 (Legea locuinței) prevede că, prin „familie” (în sensul acestei legi), se înțelege „soțul, soția, copiii și părinții soților, care locuiesc și gospodăresc împreună”².

4. Legea nr. 416/2001 privind venitul minim garantat prevede că termenul „familie”, în sensul acestei legi, desemnează soțul și soția sau soțul, soția și copiii lor necăsătoriți, aflați în întreținerea acestora, care locuiesc și gospodăresc împreună. Este considerată „familie” și „persoana care locuiește și gospodărește împreună cu copiii aflați în întreținerea sa și se află în una dintre următoarele situații: a) este necăsătorită; b) este văduvă; c) este divorțată; d) al cărei soț/soție este declarat/declarată dispărut/dispărută prin hotărâre judecătorească; e) nu a împlinit vârsta de 18 ani și se află în una dintre situațiile prevăzute la lit. a)-d)”. Este considerată „familie” și cea formată din „frații fără copii, care gospodăresc împreună și care nu au domiciliul sau reședința comună cu părinții”. Totodată, este asimilat termenului „familie”: „bărbatul și femeia necăsătoriți cu copiii lor și ai fiecăruia dintre ei, aflați în întreținerea acestora, care locuiesc și gospodăresc împreună”³.

5. În Anexa la Titlul I, Cartea II din Legea nr. 161/2003 privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței în exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și în mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției⁴, cu referire la „Declarația de avere”, se menționează: „Prin familie se înțelege soțul/soția și copiii aflați în întreținerea acestora”.

6. Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului⁵ definește „familia”, în art. 4 lit. b), ca fiind compusă din „părinții

¹ A se vedea art. 8 alin. (4) din Legea nr. 18/1991, republicată în M. Of. nr. 1 din 5 ianuarie 1998, cu modificările și completările ulterioare.

² A se vedea art. 17 din Legea nr. 114/1996, republicată în M. Of. nr. 393 din 31 decembrie 1997, cu modificările și completările ulterioare.

³ A se vedea art. 2 alin. (1)-(4) din Legea nr. 416/2001 privind venitul minim garantat, publicată în M. Of. nr. 401 din 20 iulie 2001, modificată și completată.

⁴ Publicată în M. Of. nr. 279 din 21 aprilie 2003, cu modificările și completările ulterioare.

⁵ Publicată în M. Of. nr. 557 din 23 iunie 2004, republicată în M. Of. nr. 159 din 5 martie 2014, cu modificările și completările ulterioare.

și copiii acestora”. Potrivit aceluiași articol, „familia extinsă” este formată din „copilul, părinții și rudele acestuia până la gradul IV inclusiv” [art. 4 lit. c)], iar „familia substitutivă” este formată din „persoanele, altele decât cele care aparțin familiei extinse, care, în condițiile legii, asigură creșterea și îngrijirea copilului” [art. 4 lit. d)].

7. Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 44/2008 privind desfășurarea activităților economice de către persoanele fizice autorizate, întreprinderile individuale și întreprinderile familiale¹ prevede că, prin „familie”, se înțelege „soțul, soția, copiii acestora care au împlinit vârsta de 16 ani la data autorizării întreprinderii familiale, rudele și afinii până la gradul al patrulea inclusiv” [art. 2 lit. d)].

8. Legea nr. 277/2010 privind alocația pentru susținerea familiei² face vorbire de „familia formată din soț, soție și copiii aflați în întreținerea acestora, care locuiesc împreună” [art. 2 alin. (1)], „familia monoparentală”, formată din „persoana singură și copiii aflați în întreținerea acesteia și care locuiesc împreună cu aceasta” [art. 2 alin. (2)], fiind considerată „familie și bărbatul și femeia necăsătoriți, cu copiii lor și ai fiecăruia dintre ei, care locuiesc și gospodăresc împreună, dacă aceasta se consemnează în ancheta socială” [art. 2 alin. (3)].

Din cele prezentate mai sus rezultă că noțiunea de „membru de familie”, în înțeles juridic, are sensuri diferite, în raport de domeniul vizat.

În literatura de specialitate au fost exprimate opinii diferite cu privire la noțiunea de „familie”. Cu titlu exemplificativ, menționăm următoarele:

- „familia este o formă istorică de organizare a vieții în comun, care are la bază uniunea dintre bărbat și femeie și rudele acestora”³;
- „familia este principala formă de organizare a vieții în comun a oamenilor legați prin căsătorie sau rudenie”⁴;
- „familia este o realitate juridică generată de reglementările legale privitoare la familie”⁵;
- „familia este elementul natural și fundamental al societății, generată de actul juridic al căsătoriei, încheiat, în condițiile legii, între un bărbat și o femeie, alcătuită din soți, din copiii fără capacitate deplină de exercițiu ai acestora, precum și din alte persoane expres prevăzute de lege, în care raporturile dintre membrii ei sunt reglementate juridic și guvernate de principiul solidarității”⁶;

Opinii
doctrinare
privind familia

¹ Publicată în M. Of. nr. 328 din 25 aprilie 2008, cu modificările și completările ulterioare.

² Publicată în M. Of. nr. 889 din 30 decembrie 2010, republicată în M. Of. nr. 785 din 22 noiembrie 2012, cu modificările și completările ulterioare.

³ G. Tomșa, G. Grigore, C. Pîrlea, D. Șerban, *Dicționar de dreptul familiei*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 86.

⁴ T.R. Popescu, *Dreptul familiei. Tratat*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1965, vol. I, p. 17; A. Bacaci, C. Hageanu, V. Dumitrache, *op. cit.*, p. 4; M. Rusu, *Protecția juridică a minorului*, Ed. Rosetti, București, 2005, p. 7.

⁵ I. Albu, *Dreptul familiei*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1975, p. 7.

⁶ T. Bodoașcă, *Dreptul familiei*, Ed. All Beck, București, 2005, p. 10.

– „familia este forma juridicește recunoscută de conviețuire a unor persoane legate prin căsătorie și rudenie și care generează între membrii ei relații complexe, biologice, etico-spirituale, economice, juridice, culturale etc.”¹;

– „familia desemnează grupul de persoane între care există drepturi și obligații care izvorăsc din căsătorie, rudenie (inclusiv adopție), precum și din alte raporturi asimilate relațiilor de familie”²;

– „familia este un grup restrâns de persoane legate prin căsătorie, rudenie, afinitate sau fără nicio legătură juridică și care trăiesc efectiv împreună”³.

În ce ne privește, considerăm că familia este forma socială esențială ce reunește persoane între care există raporturi juridice de căsătorie, de rudenie (firească sau civilă) sau alte raporturi asimilate celor de familie. Privită astfel, familia este o realitate juridică prin reglementarea ei de către normele legale⁴. Ea nu are însă personalitate juridică.

De regulă, există o suprapunere între noțiunea sociologică și cea juridică de familie.

Există însă și abateri de la această corespondență⁵. De exemplu:

1. în cazul desfacerii căsătoriei, relațiile de fapt, în sens sociologic, încetează între soți;

Cu toate acestea, unele drepturi și obligații (adică relații de familie, în accepțiunea juridică) subzistă (ex. cele privind întreținerea, numele sau bunurile comune care nu au fost împărțite cu ocazia divorțului ș.a.);

2. în situația luării unei măsuri de protecție specială a copilului⁶, încetează relațiile de fapt dintre copil și părinți, nu însă și unele relații juridice (cum ar fi unele raporturi de ordin personal nepatrimonial sau chiar de ordin patrimonial);

3. în alte cazuri se remarcă existența raporturilor juridice de familie și în afara graniței sociologice a acesteia. Astfel:

a) dacă frații se căsătoresc, întemeindu-și fiecare propria familie, ei continuă să fie legați prin raporturi juridice de familie (ex. obligația de întreținere), deși aparțin unor familii diferite, în înțeles sociologic;

¹ A. Bacaci, *Raporturile patrimoniale în dreptul familiei*, ed. a 2-a, Ed. Hamangiu, București, 2007, p. 2.

² I.P. Filipescu, A.I. Filipescu, *Tratat de dreptul familiei*, ed. a 8-a, revăzută și completată, Ed. Universul Juridic, București, 2006, p. 12; A. Ionașcu, M. Mureșan, M. Costin, V. Ursa, *Familia și rolul ei în societatea socialistă*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1975, p. 5. Pentru o definiție asemănătoare, a se vedea M. Avram, *Drept civil. Familia, op. cit.*, p. 9.

³ C.C. Hageanu, *Dreptul familiei și actele de stare civilă*, Ed. Hamangiu, București, 2012, p. 5.

⁴ În legătură cu noțiunea de „familie” în dreptul italian, a se vedea, spre exemplu, G. Bonilini, *Nozioni di diritto di famiglia, terza edizione aggiornata e riveduta*, UTET, 2002, p. 1 și urm.

⁵ I.P. Filipescu, A.I. Filipescu, *op. cit.*, ed. a 6-a, p. 2.

⁶ A se vedea Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, publicată în M. Of. nr. 557 din 23 iunie 2004, cu modificările și completările ulterioare.

b) raporturile care se stabilesc între concubini nu sunt și raporturi juridice de familie, întrucât concubinajul, din păcate, nu este recunoscut de lege;

c) în cazul familiei din afara căsătoriei, părintele și copilul pot să nu locuiască împreună, să nu aparțină aceleași familii – în sens sociologic –, însă sunt legați prin raporturi juridice de familie.

În evoluția socială și-au făcut apariția diverse modele familiale¹. Astfel, pe lângă familia clasică – formată din tată, mamă și copii – întemeiată pe căsătorie, întâlnim și „familia monoparentală” – compusă din persoana necăsătorită și copiii săi, precum și „uniunea familială” alcătuită din tată, mamă și copiii lor, care nu are la bază căsătoria.

Din cele ce precedă conchidem că este necesară distingerea între raporturile faptice, sociologice de familie și raporturile juridice de familie, existența unora neînsemnând, automat, și prezența celorlalte.

Complexitatea raporturilor de familie conduce la o tot mai accentuată diversificare a relațiilor specifice existente în cadrul lor, care determină, pe planul contenciosului familial, o cazuistică mereu mai amplă.

Secțiunea a 2-a *Funcțiile familiei²*

Familia este o instituție juridică multifuncțională³, esențială pentru dezvoltarea societății umane.

Dacă în trecut se făcea vorbire de modelul celor zece funcții (considerat „modelul ideal”)⁴, în prezent se admite, în principiu, că familia îndeplinește următoarele funcții:

1. FUNCȚIA BIOLOGICĂ (DEMOGRAFICĂ)

Pe drept cuvânt s-a susținut că, sub un anume aspect, familia este o realitate biologică, prin uniunea dintre un bărbat și o femeie, precum și prin procreație¹.

Familia –
realitate
biologică

¹ În legătură cu acest aspect, cu privire la dreptul italian, a se vedea, spre exemplu, G. Bonilini, *op. cit.*, pp. 3-5.

² I.P. Filipescu, A.I. Filipescu, *Tratat de dreptul familiei*, ed. a 8-a, revăzută și completată, Ed. Universul Juridic, București, 2006, pp. 15-16; T. Bodoașcă, *op. cit.*, pp. 26-28; M. Banciu, *Dreptul familiei*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 1998, p. 5 și urm.

³ A. Pricopi, C. Pricopi, *Dreptul familiei. Căsătoria*, Ed. Lumina Lex, București, 2004, pp. 13-14.

Unii autori împart funcțiile familiei în funcții colective și funcții individuale. A se vedea, în acest sens, M. Tomescu, *Dreptul familiei. Protecția copilului*, Ed. All Beck, București, 2005, p. 2.

⁴ Aceste funcții erau următoarele: 1) biologică; 2) demografică; 3) economică; 4) politică; 5) juridică; 6) etică; 7) religioasă; 8) educativă; 9) psihologică individuală; 10) psihologică socială. (A se vedea A. Pricopi, C. Pricopi, *Dreptul familiei. Căsătoria*, *op. cit.*, p. 14).

Intervenția
statului asupra
natalității

Această funcție asigură perpetuarea speciei umane, care este o condiție esențială a societății.

Funcția biologică a familiei poate fi influențată, într-o anumită măsură, de către stat, prin intermediul mijloacelor juridice. Astfel, unele țări promovează o politică de stimulare a natalității², în vreme ce altele se preocupă de frânarea sporului de populație³.

2. FUNCȚIA ECONOMICĂ

Familia –
entitate
economică

Această funcție este influențată, într-o măsură mai însemnată, de gradul de dezvoltare economică, având o importanță diferită de la o societate la alta⁴.

Studiile sociologice⁵ pun în evidență faptul că „funcția economică a familiei contemporane nu mai este, în general, cea de producție”, dar că „există totuși o economie familială și domestică, ce cuprinde: bugetul familiei (venituri și cheltuieli), costul creșterii și educării copilului (direct și indirect), responsabilitățile domestice, amplexarea muncii casnice (sarcini menajere, educative), stăpânirea diferitelor situații de risc de către familie”.

Totodată, se subliniază că predominantă a devenit funcția de consum⁶.

Din perspectiva dreptului familiei, funcția economică se obiectivează îndeosebi în ducerea în comun a gospodăriei casnice, în regimul matrimonial și în obligația legală de întreținere.

Ea se exprimă și într-o latură productivă, menită să asigure venituri familiei (ex. societățile comerciale constituite din soți⁷, întreprinderile familiale⁸, familiile din mediul rural, familiile de meșteșugari etc.).

3. FUNCȚIA EDUCATIVĂ (PSIHO-SOCIALĂ)⁹

Rolul familiei
în formarea
personalității
copilului

În toate timpurile familia a avut un rol important în educația copiilor.

Punctul de plecare în opera de educare a copilului se află în familie. În cadrul acesteia, copilul dobândește noțiuni ale educației care au o înrâurire deosebită asupra formării caracterului și personalității sale.

¹ I. Albu, *Dreptul familiei*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1975, p. 7.

² Ca de exemplu: Germania, Franța, Japonia ș.a.

³ Cel mai semnificativ exemplu este China.

⁴ M. Banciu, *op. cit.*, pp. 5-7.

⁵ G. Ghebre, *Regim social-politic și viață privată (familia și politica familială în România)*, [http://ebooks.unibuc.ro/StiintePOL/rialu/3-1-2, htm](http://ebooks.unibuc.ro/StiintePOL/rialu/3-1-2.htm).

⁶ G. Ghebre, *op. cit.*

⁷ A se vedea Legea nr. 31/1990 privind societățile comerciale, republicată în M. Of. nr. 1066 din 17 noiembrie 2004, cu modificările și completările ulterioare. Cu privire la constituirea societăților comerciale, a se vedea V. Nemeș, *Drept comercial*, ed. a 3-a, revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, București, 2018.

⁸ A se vedea O.U.G. nr. 44/2008 privind desfășurarea activităților economice de către persoanele fizice autorizate, întreprinderile individuale și întreprinderile familiale, publicată în M. Of. nr. 328 din 25 aprilie 2008, cu modificările și completările ulterioare.

⁹ A se vedea M. Avram, *Drept civil. Familia*, ed. a 2-a, revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 4.